

Pe drumuri de munte

Amintiri dintr-o călătorie
În Munții Neamțului

Prefață, fișă biobibliografică,
referințe critice și glosar
de Lucian Pricop

CUPRINS

<i>Calistrat Hogaș și plăcerea textului</i> (Lucian Pricop)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	11
<i>Referințe critice</i>	13
<i>Notă asupra ediției</i>	21

PE DRUMURI DE MUNTE

AMINTIRI DINTR-O CĂLĂTORIE

Spre mânăstiri	25
De la Văratîc la Săcu	34
La Agapia	51
Spre Pipirig	60
Hălăuca	67
În valea Sabasei	84
Pe Șeștina	100
Jupâneasa Zamfira	125
Ion Rusu	135
Un popas	148

ÎN MUNȚII NEAMȚULUI

Florica	163
Spre Nichit	192
Părintele Ghermănuță	216
Singur	256
La Tazlău	289

UBRIS

We know
books

Prefață	313
Glosar	317

CALISTRAT HOGAȘ ȘI PLĂCEREA TEXTULUI

În istoria canonică a literaturii noastre există puține cazuri de scriitori indiferenți față de ecoul public al textelor lor. Un astfel de personaj, din galeria restrânsă a „dezinteresaților“ de succes literar, a fost, fără îndoială, Calistrat Hogaș. Scriitorul muntean își face însemnările de drum de-a lungul a trei decenii, publicându-le (la insistențele amicale ale lui A.D. Xenopol și Garabet Ibrăileanu) doar în revistele vremii. Câteva dintre aceste texte sunt grupate antum de Hogaș sub titlul *Amintiri din o călătorie* și circulă fragmentar în gazeta culturală *Asachi*, 1883-1884, în revista *Arhiva*, fiind reluate în *Viața românească*, 1911-1916; o a doua culegere, cu titlul *În Munții Neamțului*, este găzduită tot de paginile revistei *Viața românească*, 1907-1909. Abia peste opt decenii, în 1984, fragmentele și variantele ajung să cunoască o ediție critică integrală, sub îngrijirea Dacianeii Vlădoiu și a lui Alexandru Săndulescu.

De altfel, istoria editării lui Hogaș este în sine o poveste pe care o rezumăm din dorința de a căuta un sens pentru destinul straniu al operei unui literat român puțin citit astăzi. Mult amânată (împlinindu-se doar la presiunile lui Ibrăileanu), tipărirea celor două părți în volum a fost urmărită de neșansă.

Prima ediție, din 1912, sub auspiciile Editurii „Viața Românească“, poartă titlul generic *Pe drumuri de munte* (titlu sub care va fi ulterior reeditată opera lui Hogaș), dar este o ediție compromisă de erorile de redactare. Autorul a decis distrugerea tuturor exemplarelor.

AMINTIRI DINTR-O CĂLĂTORIE

SPRE MÂNĂSTIRI

Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine; a avea la îndămână cupeaua unui tren, roatele unei trăsurii sau picioarele unui cal însumă a merge șezând și a vedea numai ceea ce ți se dă, nu însă și tot ce ai voi. Iată pentru ce eu și tânărul meu tovarăș de călătorie ne hotărâram a merge pe jos peste munți și în răgaz, de la Piatra pân' la Dorna, lăsând la o parte drumul mare.

În ziua de șase iulie eram gata; cu alte cuvinte, aveam toate trebuințioasele de drum așezate în o boccea de forma unei raniți soldățești, legate la spate prin ajutorul unor curele ce se încrușeau pe pieptul nostru: la șoldul stâng câte un revolver, în dreapta câte un baston sănătos, și la picioare opinci de piele roșie, legate cu șferi negre de lână de capră, care ne înfășurau în spirală pulpa până la genunchi peste un colțun negru de lână vrâstat cu roș. O pălărie neagră și mare putea, la nevoie, să mă apere și de ploaie și de soare. Tovarășul meu, în loc de pălărie, avea pe cap un chipiu de uniformă, iar drept strai mai gros de lână era îmbrăcat cu o venghercă de doc alb.

În revărsatul zorilor plecarăm.

Deocamdată trebuia să mergem la Almaș. Fiind însă mai dinainte hotărât între noi de a ne feri de drumul mare, nu cunoșteam o potecă sau un drum mai scurt pentru ținta noastră.

Ajunsesem la barieră. Niciun suflet de om nu era încă deștept; numai câțiva câni, prea harnici poate, își făceau datoria bătând la noi, sau – mai bine zis – la neobișnuita noastră îmbrăcăminte de drum. Oricum însă, eu găseam de vină pe tovarășul meu, care avuse ciudata idee de a mărita straietele de sublocotenent cu opincile, bastonul și bocceaua din spate; și mă sileam a-l face să priceapă că numai pentru dânsul făceau câinii atâta gălăgie. Apucărăm la stânga pe prundul Cuejdiului înspre Dărmănești, fără să știm dacă am apucat bine sau rău. Norocul însă ține cu drumetul: la câțiva pași, pe prispa unei case albe, gospodarul și gospodina dormeau duși sub o plapomă, lipiți unul de altul pentru a putea să înfrunte, după socotința mea, răcoarea dimineții; căci, deși în iulie, dimineța din ziua de șase era totuși destul de rece; ei dormeau duși și se legănau poate în visuri fericite; noi însă, și mai cu samă eu, fără respect pentru toate aceste nimicuri și fără nicio ceremonie, mă apropiam de dânsii, ridicai cu bățul plapoma de pe nasul gospodarului, care dormea la margine, îl împinsei puțin, îl trezii și, fără a-i da bună dimineța cel puțin, îl întrebai scurt despre drumul la Almaș. Foarte rar se întâmplă cuiva să vadă o figură mai elocventă decât aceea a omului meu; un psiholog ar fi scris volume întregi; eu însă cred de ajuns a spune că e – psihologicește vorbind – de mare interes înfățișarea unei figuri ce trece, de la adâncă liniște a unui somn fără de grijă, la izbitoarea întipărire a unei surprinderi. Ceea ce s-a petrecut atunci în sufletul lui a fost, desigur, mai iute decât fulgerul; destul că, cu niște ochi de două ori mai mari decât cei ce poate-i avea de obicei, cu o față lungă și spărietă și neputându-se lămuri de unde și cum răsărisem noi așa ca din pământ, se uită la noi, măsurându-ne cu privirea-i zăpăcită, de sus până jos și îndesându-se tot mai tare spre părțile, ca și cum ar fi voit să scape de o vedenie supărătoare. Biata femeie, strâmtorată astfel și buimacă de somn, începu a se întoarce sub oghial și a îngăima vorbe neînțelese, care nu puteau fi decât niște puternice protestări

conjugale... Pentru a sfârși mai iute cu toate acestea, îl întrebai încă o dată pe gospodar despre drumul la Almaș.

– Pe aici, ne răspunse el în cele din urmă, arătându-ne spre deal; și spre acolo apucară și noi.

Desigur că spărietul nostru cicerone ne va fi urmat multă vreme cu privirea. Noi însă nu ne mai uitaram îndărăt, ci ne urmarăm drumul pe prundiș, sărind ca niște capre peste bolovani, cursuri de apă, bălți și gloduri. Dimineța era măreață și ne vestea o adevărată zi de iuliu. Niciun nor nu plutea sub albastrul cerului adânc și limpede ca ochiul unei fecioare. Toate stelele se mistuiseră și cel mult dacă îndrăzneța Stea a Ciobanului mai înfrunta, din când în când, valurile de lumină trandafirie, cu care zorile inundau răsăritul depărtat. Niciun vânt nu mișca aerul, și grăul, în lanurile de aur, stătea tot atât de neclintit ca și firul de iarbă din fânețele înflorite. Roua avea înfățișarea unor mărgăritare ce nu așteptau decât o rază de soare spre a se schimba în strălucitoare diamante. Umezeala și răcoarea dimineții dădeau întregii firi o nespusă frăgezime. Totul începuse a se deștepta sub întâile raze ale zilei, dar totul era coprins de o liniște, de o tăcere, de un fel de înmărmurire solemnă; și firea întregă părea că se află în o religioasă așteptare. La răsărit se ivea geana de aur și de purpură a unui soare tânăr, care într-o clipă șterse într-o nemăsurată depărtare umbra de pe fruntea munților neguroși. Noi ne urmarăm drumul, cu sufletul stăpânit de măreția privilegiții, iar rarii drumeți ce întâlneam, și pe care-i lăsam în urmă, după ce ne doreau cale bună, se uitau lung și mirați după noi.

Spre a merge la Almaș pe drumul mare, ar fi trebuit să suim Dealul Balaurului, ce se ridică dincolo de Dărmănești. Lucrul acesta însă nestând în planul nostru, de la o vreme cotirăm de la Dărmănești, la stânga, spre Gârcina, pentru a tăia peste dealuri, pe drumul de picior. Drumul acesta ne duse spre Gârcina până la biserica din sat, de unde trebuia să ne îndreptăm către Almaș; în drum ne întâlneam cu preotul locului, care mergea cu un țaran la un ogor din apropiere. Pe preot îl cunoșteam și-l întrebai de

drumul ce trebuia să apucăm, ca să ieșim la Almaș. După ce capătaram lămuririle trebuincioase, plecaram înainte. În urmă tocmai, am aflat că țăranul ce însoțea pe preot era ajutorul de primar al comunei Gârcina și că, văzându-ne așa de neobișnuit îmbrăcați, își aduse aminte că în cercul comunei lui are și îndatoriri polițienești. Astfel, după ce ne depărtaram puțin, se întoarse către preot și-l întrebă dacă ne cunoaște. Preotul, care înțelese bănuielile ajutorului de primar și care voia să glumească puțin, îi răspunse că habar nu are de cine suntem și că nici nu ne-a mai văzut vreodată pe meleagurile acelea. Ajutorul, de cuvânt și totdeauna cu privighere pentru siguranța publică, căută să afle tot de la preot dacă aveam pașapoarte în regulă. Acesta dete din umeri și-i răspunse foarte serios și cam îngrijit:

– Știu eu? Poate că sunt niște scăpați de la vreun arest; ar fi bine să cauți a te încredința și cu atât mai mult, cu cât aveți, mi se pare, la primărie niște porunci în această privință.

– Că bine zici, părinte!

Și nici una, nici două, se întoarse din drum, apucând spre primărie, cu gând de a trimite câțiva vătăjei în urma noastră, ca să ne prindă și să ne ducă la comună. Preotul, văzând că gluma se îngroașă, îl lăsă să meargă puțin, apoi începu a râde cu hohot și-l chemă înapoi, spunându-i cine suntem.

– Să mă bată Dumnezeu, părinte, zise ajutorul de primar, că, de nu-mi spuneai Sfinția Ta sau de-i întâlneam singur, îi legam burduf și-i duceam la comună, ca să le cercetez pașapoartele. Cine dracu' i-a îndemnat să se îmbrace ca niște marchidani și să cutreiere satele? Văzut-ai pe cel mai tânăr? Tuns, cu chipiu de uniformă, cu opinci și cu bocceaua în spate, parcă era un dezertor. La Gârcina i-ai scăpat Sfinția Ta; da' nu știi cine are să-i scape la alte comuni.

Și țăranul avea dreptate: cel întâi nespălat avea tot dreptul să ne întrebe de pașapoarte sau cel puțin de biletele de identitate. În timpul acesta noi ne urmam drumul liniștiți, tăind de-a lungul Gârcina, un sat și de munte, și de câmp; de munte, fiindcă nu se

UBDIS | We know books

mai sfârșește, de câmp, fiindcă sunt casele foarte dese. Străbăturăm deci satul acesta sau, mai bine zis, această nesfârșită stradă de case țărănești, prin care cineva merge aproape două ceasuri cu credința, de la o vreme, că celălalt capăt trebuie să fie pe lumea ceialaltă. În adevăr, până ce să ajungem la jâtăria despre miazănoapte, sudoarea ne înmuiase trupurile și ciuda ne cuprinsese sufletele. Băltoagele verzii, miasmatică și adânci, care împănau drumul în lung și în lat, ne sileau la sărituri gimnastice și de precizie peste golurile destul de mari dintre bolovanii puși în rând pe marginea acestor băltoage. Nenorocit piciorul greoi sau neghibaci, care n-ar fi avut în el ceva din firea caprelor! O baie de glod, până la genunchi, ar fi fost neînlăturată. Noi însă, din fericire, eram deprinși cu aceste punți de un alt soi și le trecurăm pe toate fără greș.

Ieșiți afară din sat, răsuflăm în sfârșit și ne urmarăm drumul spre Almaș pe poteca de picior, ce taie dealurile de-a curmezișul între răsărit și miazănoapte. La dreapta se întinde un șir de coline cu povârnișuri dulci și acoperite cu sămănături, lănețe și ciritei; la stânga, colinele se schimbă în dealuri, și, mai departe, între apus și miazănoapte, dealurile devin munți, al căror lanț umple întregul cerc al vederii din partea aceea. După un mers grabnic de două ceasuri și mai bine, ieșirăm pe creasta unui deal lutos și sfârâmat, care se ridică la o mică înălțime deasupra Almașului. Scoborârm în sat, trecând pârăul cu același nume și merserăm la micul schit de călugărițe, care se află din sus de curtea boierească.

Starița schitului era rudă cu tovarășul meu de drum și, prin urmare, de la sine se înțelege că furăm cu deosebită cinste primiți. E foarte atingător lucru să vezi cu câtă bunăvoință și cu câte jertfe chiar se îndeplinesc datorită ospitalității în aceste schituri locuite de câteva femei sărmene. Poate că adevăratele învățături evanghelice au și ele cuvântul lor, în aceste locuri, cel puțin. Furăm deci cu mare dragoste ospătați și găzduiți până a doua zi.

De la Almaș, trebuia să mergem la Horaița, dar, fiindcă nu cunoșteam drumul, furăm nevoiți a cere la stărița schitului pe cineva care să ne călăuzească. Acesta fu lucrul cel mai ușor, de vreme ce maica Filofteia se părea că nu are în mânăstire altă însărcinare decât pe aceea de călăuză. Ne gătirăm și plecarăm. Călăuza mergea înainte și noi după ea. Și acum mi se pare că văd aieva pe maica Filofteia: era o femeie de statură mijlocie, mireană la trup și numai la cap călugăriță. Poate că acesta era portul ei de drum, noi ne dădurăm însă cu socoteala că ea ar fi trebuit să nu-și pună niciodată altă îmbrăcămintă... Avea maica Filofteia niște ochi căprii și mari, care te tăiau în suflet cu ascuțișul privirii lor și care, deși trecuți în vârstă, ardeau totuși de focul unei tinereți mistuite de văpaia unor patimi înădușite. Gura ei cam mare și buzele ei, deși vestejite, dar totuși destul de cărnose, făceau să te gândești fără de voie la păcătoasa biblică care ar fi aruncat peste umerii desfrâului său haina cuvioasă a mironosițelor. Chiar fața ei boțită sporea înfățișarea ațâțătoare a întregului și te făcea să ți-o închipui cu douăzeci de ani în urmă... De sub comanac, îi ieșea pe tâmple, în semicercuri, părul ei cărunt, dar așezat totuși și pieptănat cu multă îngrijire. Ce păcat că nu era negru acest păr!...

Ea tăcută, noi tăcuți; ea gândindu-se la cine știe ce, eu cu capul plin de socoteli lumești, ne urmam drumul pe pâraul Almașului la deal. Căldura miezului de iuliu era covârșitoare și ar fi fost cu neputință de înfruntat, dacă umbra pădurilor n-ar fi stâmpărat-o puțin. Din când în când, ne opream la umbră spre a ne odihni; călăuza noastră însă ne găsea prea bicisnici, și avea dreptate; dacă cineva ar fi avut fantazia să se uite la picioarele ei, care, fără să roșească câtuși de puțin, se iveau, până mai sus de glezne, de sub fusta ei scurtă de cit, și, mai mult încă, dacă s-ar fi urcat cu închipuirea ceva mai sus, ar fi găsit, în loc de picioare, niște fuse de oțel, care, lipsite de rotunjimea plină a tinereții și fără caracter pământesc, puteau să se miște în mod mecanic fără sfârșit. Această femeie zbura, nu mergea. Și-apoi

maica Filofteia avea credința deplină a darului său... Pe drumul ce țineam noi, se întâmplaseră, cu câteva zile mai înainte, niște prădăciuni sau, mai bine zis, niște potlogării. Luase, de pildă, un oarecine îmbrăcat într-un suman rupt traista cu făină din spatele unui gușat, îi dăduse câțiva pumni și se mistuise în pădure; sau întâlnise un altul pe o proastă, îi luase legătura cu fasole și se făcuse iarăși nevăzut. De aceste neajunsuri se temea maica Filofteia să nu ni se întâmple și nouă, și se hotărî deci, să facă pentru noi o rugăciune de drum, spre a ne ajuta Cel-de-sus ca să ajungem teferi și neturburați de nime la ținta călătoriei noastre. Își scoase, prin urmare, mătâniile din sân și, ca și cum ar fi vorbit cu sine însăși, începu a șopti o rugăciune, însoțind acest monolog intim cu niște cruci mari, îndesate și cu evlavie însămnate pe toate cele patru puncte cardinale ale persoanei sale. Din când în când, făcea și câte o mătânie spre răsărit, lipindu-și cu sfințenie fruntea de pământ. În timpul acesta, noi ne urmam drumul sărind peste pâraiele ce ne tăiau mersul sau trecând pe sub giganticii brazi răsturnați de vijelie ori de moarte naturală și care, răzimați cu vârfurile lor pe înălțimea brazilor dimpotrivă, alcătuiau, pe deasupra capetelor noastre, niște urieșe punți aeriene, aruncate de însuși Dumnezeu pentru sălbatecii și spărioșii locuitori ai pădurilor neumbrate.

Cătră asfințit, sosirăm la Horaița, unde furăm primiți cu oarecare răceală de cătră egumenul mănăstirii, care stătea în cerdac la aer curat.

Din întrebările și răspunsurile obișnuite despre sănătate, ne puturăm lămuri că Sfinția Sa suferea de un gutunar și că, prin urmare, întreaga sa veselie sufletească înghețase sub această răceală din părțile înalte ale persoanei sale; totuși ni se poronci un borș cu chitici și un pui de mămăligă, nimicuri care toate se mistuiră iute sub flămândeale noastre linguri și furculiți... Ce voiți? devenisem la drum mai mâncăcioși decât evanghelistul Ion; atâta numai că părintele egumen nu știa că pofta de mâncare e o virtute cu totul biblică și că, mai la urmă, e foarte îndoielnic